

БЕСЕДА ЗА ДАН ПОЗОРИШТА 2017. ГОДИНЕ

Јуче је обележен Светски дан позоришта.

Иако позориште постоји већ хиљадама година, од античке Грчке, па и раније (око 2000 године пре н.е. изграђен је сценски простор на острву Криту), Међународни позоришни институт (ITI) је одредио 27. март као Светски дан позоришта (1961. године), а потом су поруку, тим поводом, писали најзначајнији позоришни ствараоци од 1962. године. Значи, већ 55 година. Почетком XX века позориште је страховало од филмске индустрије, у другој половини од појаве телевизије. Сада постоје страхови од интернета и дигитализације. Али су поруке за Светски дан позоришта ипак биле усмерене у другим правцима – страховањима од ратова, насиља, нетрпељивости, политике, миграција, и других недаћа које су угрожавале минули век, а ни прве деценије овог века нису их се ослободиле. Од позоришта се очекивало да буде ангажовано, хумано и изнад свега да сачува сценску уметност као једну од најкомплекснијих, али и најсуптилнијих вештина, дисциплина и естетских димензија. Позориште је то и чинило и било, наравно, много више од свођења на једну поруку, на сам позоришни чин. Било је сведок свог времена, сведок пролазности, сведок заноса и пркоса (како би то рекао Станислав Винавер), узлета и падова, уметничких тенденција и достигнућа...

Позориште које, попут нашег, Српског народног позоришта, има 156 година, могло би да посведочи о много чему. Не само о својим почецима, него и о српским револуцијама, устанцима, потом о ратовима који су пратили XX век. Настајање Српског народног позоришта у Српској Војводини, потом његов живот у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, потом Краљевини Југославији, односно Демократској Федеративној Југославији, па у Федеративној Народној Републици Југославији, потом у Савезној Републици Југославији, Србији и Црној Гори, па у Србији и Аутономној Покрајини Војводини, у Новом Саду, пре свега, указује на сложене друштвено-политичке односе који су се, неминовно, одразили и на културни, а нарочито на позоришни живот.

Историја Српског народног позоришта је и историја српског народа, српске културе и уметности. О њој су исписане бројне странице. Оне ће, надам се, бити крунисане *Енциклопедијом СНП-а*, која се припрема.

Свечаност попут ове је права прилика да се подсетимо на неке од важних сегмената из историје Српског народног позоришта. Да се не заборави. Да се још једном истакне оно што је било, потом оно што је уследило, како бисмо стигли до нашег времена и овог трена. Није то само због континуитета историје, позоришних догађаја, већ и због континуитета српске културе, књижевности и уметности, сценске, наравно, драмске, оперске и балетске уметности.

Позориште није било само сведок, оно је, понекад, најављивало оно што ће се тек десити у друштвеном, политичком, па и у свакодневном животу. Најчешће су утицаји долази са супротне стране – из политичког, социјалног окружења. Позоришни комади су писани о догађајима који су мењали не само географске, државне границе, већ и наше судбине. Али, овог пута, нећу се бавити том врстом позоришта. Позабавићу се кризама које долазе изнутра, из самог позоришта, а њих покреће својеврсни позоришни механизам, у коме су подједнако битни сви чиниоци – најпре они уметнички: писци (драмски писци, оперски и балетски либретисти), драмски уметници - глумци, балетски уметници, оперски уметници, композитори, редитељи, кореографи, сценографи, костимографи, аутори светла, звука, итд. а потом и сви други: техника, администрација, маркетинг, управа...

Кризe које повремено захватају позориште могу се препознати кроз кризе у којима страдају сви они који представљају позоришну уметност. То се може препознати и као криза појединца у колективу, комплексном, несумњиво, који чине позориште и све око њега. Фаворизује се колектив а не појединац. Мада наука тврди да је у кризним ситуација појединац најважнија прилика за позитиван исход.

Има више врста и разлога за кризе, нећу, овом приликом, да говорим о оним спољашње природе, који потичу од друштва, а односе са на немогућност запошљавања, лимитиране финансије и друге отежавајуће околности за оптимално функционисање позоришта. Указаћу само на кризу унутрашње природе, јер је она најпогубнија за позориште, за уметност уопште, а онда се односи на систем вредности.

Да ли публика осећа кризу позоришта? Публика осећа ентетит глумца, балетског играча, оперског певача, музичара у оркестру, редитељски сензибилитет, ауторитет диригента, инвентивност кореографа, итд. и не издваја га од социјалног ентитета. Али, публика осећа губитак стварног глумца, балетског првака, солисте опере, и других уметника на сцени. Како позориште артикулише поменуте кризне тренутке? Трага се за „моделима за спасавање“. Прелива се криза позоришта у друштво и обрнуто. Осећа се недостатак културног дијалога, доброг карактера, поштења и емпатије. То су неки од разлога унутрашње кризе позоришта.

Главни проблем савременог позоришта је да оно своје кризе на почетку XXI века покушава да реши уз помоћ модела који су формулисани крајем XIX века или почетком XX века. Модели који је некад били ефикасни, данас, у суочавању са изазовима нашег времена немају потребну пластичност, опирају се променама, крути и неумољиви су, као и системи из којих су потицали.

Промене у позоришном пословању не иду увек у корак са променама у друштву, очигледно касне, зато је неопходно унапредити постојећи модел позоришта, очувати његове позитивне аспекте и даље их развијати. Али нећу више о томе.

Сада је свечана прилика и ваља говорити о лепим тренуцима и успесима који су остварени у прошлој години. А њих је, наравно, било, и оно што ће уследити после моје беседе, иде томе у прилог.

Допустите ми, пре свечане доделе признања, медаља „Јован Ђорђевић“, годишњих награда и похвала, да подсетим на неколико имена и наслова који припадају историји Српског народног позоришта, али и историји српске драме и књижевности уопште.

Прва представа која је изведена на сцени СНП-а су *Пријатељи*, Лазара Лазаревића (1805-1846). Ова, прва оригинална српска комедија, изведена је још 1828. године. Није случајно изабран овај вршњак Јована Стерије Поповића (1806-1856). А могла је то да буде и прва српска трагедија *Смрт Уроша петаго последњег цара српског*, написана још 1825. године. Њен аутор, Стефан Стефановић, рођен је исте године кад и Стерија, али је умро млад, 30 година пре њега, 1826. Обишли смо данас његов гроб у дворишту Успенске цркве. Ја живим у улици Светозара Милетића, где се налази кућа у којој је рођен овај драмски писац, чији је ставаралачки жар прерано угашен.

Потом су извођена дела Јована Стерије Поповића, најпре његова „жалостна позорја“, а потом и његова „весела позорја“. Ђура Јакшић и његове *Сеобе Србаља*, *Јелисавета* и *Станоје Главаш*. Лаза Костић и трагедије *Максим Црнојевић* и *Пера Сегединац*. Коста Трифковић и његове комедије, *Избирачица* и *Љубавно писмо*.

Међу најизвођенијим ауторима био је Јован Суботић и његови историјски комади. Данас скоро заборављен. Као и Ђорђе Малетић, Матија Бан, Милорад Шапчанин, Драгутин Илић, и други српски писци.

Ето дела која ваља поново изводити, пред новом публиком, у новим временима, са новим приступом.

Од самог почетка на сценама СНП-а извођени су светски класици: Шекспир, Молијер, Голдони, Гете, Шилер, Иго, Гогољ, Ибсен, Чехов, и многи други. Ови аутори се често постављају и данас, јер њихова дела не губе актуелност, драмски потенцијал, дакле, сценске, али и књижевне вредности.

Већ од 1871. године Српско народно позориште покреће и своју издавачку делатност – лист *Позориште*, који је уређивао Антоније Хацић, а већ следеће године почиње да објављује зборнике позоришних дела. Било је повремених прекида у излажењу. Тако је и сада. Настојаћемо да се врати у живот лист *Позориште*, као и објављивање дела која се буду премијерно изводила на сценама Српског народног позоришта.

И, на крају ове беседе, вратићу се на поменути кризу у позоришту, овог пута на ону која је изазвана споља, недостатком средстава за рад, немогућностима запошљавања младих људи. Верујем да ће се у будућности то разрешити. Да ће се те кризе отклонити.

Да то, ипак, не утиче у потпуности на рад у позоришту, на креативност, већ може да буде подстицајно у тражењу решења, пре свега у сопственим могућностима, уметничким решењима а не финансијским, у креирању оног што је на сцени, доказ су и они које ћемо данас издвојити и наградити.

Није уметност у раскошним костимима и сценографији, већ у енергији која исијава на сцени, а она исијава, могу се уверити они који гледају наше представе, како премијерне, тако и репризна извођења драме, балета и опере.

Основна улога позоришта је одувек била да прочисти и оплемени како гледаоце, тако и све учеснике у позоришном чину. Позориште није и не може да се доживљава само као посао, кад су у питању запослени у њему, оно има и узвишене циљеве, које можемо препознавати као уметничке домете у драми, опери и балету, кроз текст, музику, игру, „хармонију сфера“, како би то назвао Лаза Костић. Основна улога позоришта, дакле, није се мењала хиљадама година, можда је данас изразитија него икада, јер живимо у временима која су катарзична, али се не слажем са Аристотелом да уметност и позориште, треба да подражава, она би требало да креира нашу стварност.

Зоран Ђерић

в.д. управника Српског народног позоришта

28. марта 2017.

Нови Сад